

Muziek in de eredienst – ‘Wij willen graag een gewone dienst’

Onze protestantse gemeente telt zo’n 1500 leden, waarvan er gemiddeld 250 tot 300 op zondagmorgen naar de kerk komen. Het dorp telt zo’n 10.000 inwoners en trekt vanwege haar centrale ligging in een bosrijke omgeving relatief veel nieuwe inwoners.

Iedere zondagmorgen is er één ochtendviering. Eenmaal per maand is dat een jeugddienst. Deze diensten hebben een eigen karakter, vaak met de medewerking van gospelkoren, en trekken daardoor, zo merken we, een heel ander publiek dan de reguliere eredienst. Met name jongeren en jonge gezinnen, ook van buiten onze eigen gemeente, voelen zich aangesproken door deze diensten. In de reguliere eredienst ligt de gemiddelde leeftijd van de kerkganger duidelijk hoger. Zouden de bezoekers van de jeugddiensten ook allemaal de reguliere dienst bezoeken, dan zouden er waarschijnlijk stoelen bij gezet moeten worden.

Nieuw muziekbeleid

Omdat wij merken dat muziek een heel belangrijke factor is in de beleving van de diensten (dat geldt voor alle leeftijden) zijn er diverse gesprekken gevoerd met organisten, dirigenten en (jongere) gemeenteleden over muziek in de eredienst. Mede naar aanleiding van deze gesprekken heeft de kerkenraad een nieuw muziekbeleid geformuleerd in haar beleidsplan (2011-2015):

- Alle muziek wordt zorgvuldig voorbereid ten behoeve van de Eredienst en is afgestemd op de verkondiging van het Woord.
- De muziek binnen de viering wordt afgestemd op de het karakter van de Eredienst. Zo kan het zijn dat de ene keer de Liturgie meer ingetogen liederen vermeldt en dat een andere keer meer uitbundige muziek mag worden beleefd.
- Binnen de muziek in de Eredienst krijgt de medewerking van jongeren, individuen of groepen een duidelijke plek.
- De inhoud van de muziketeksten is ‘Bijbels’ gerelateerd en de gebruikte taal is toegankelijk.
- De samenzang in de Eredienst kan naast het kerkorgel ook door andere muziekinstrumenten worden begeleid.
- Er moet aandacht komen voor de invoering van het nieuwe liedboek.

Sinds augustus 2013 zijn door de kerkenraad twee muziekcoördinatoren aangesteld die het aanspreekpunt zijn voor de muziek in de erediensten. Beiden zijn betrokken gemeenteleden met een professionele muzikale opleiding. Eén is dirigent van onze cantorij (man, 61 jaar), de ander (vrouw, 44 jaar) leidt ons kinderkoor, diverse gospelkoren en een popgroep. Zij leggen contact met de predikant die voorgaat en muzikant(en). Na overleg met de predikant ➤

Muziek in de eredienst in de Bergkerk, Amersfoort

komen zij met een voorstel voor de te zingen/spelen liederen in de betreffende dienst.

Regelmatig (ongeveer zes keer per jaar) is er overleg met de zogenaamde klankbordgroep die dit proces monitort (hoe wordt de samenwerking ervaren tussen de verschillende actoren: muziekcoördinator/predikant/organist, muzikant, hoe ervaren gemeenteleden de muziek in de eredienst, etc.).

Vanuit ons missionair kerk-zijn willen wij als protestantse gemeente betrokken blijven bij de actuele ontwikkelingen in de samenleving (relevantie *extra muros*). Dat heeft naast het taalgebruik en inhoud van de verkondiging ook duidelijke consequenties voor de muziekkeuze. Naast het kerkorgel is er ruimte voor andersoortige instrumenten (zoals cajon, gitaar, fluit). Ook liederen uit andere liedbundels dan het nieuwe liedboek komen aan bod (bijvoorbeeld Sela, Opwekking).

Beide muziekcoördinatoren hebben een eigen aanpak. De één kiest vaak voor een wat traditionelere aanpak (kerkorgel) met zowel bekende als onbekende liederen. De ander plaatst regelmatig een oproep in het kerkblad of via de sociale media voor gemeenteleden en muzikanten die mee willen zingen/spelen in een ad hoc koor dat dan wordt ingezet tijdens de dienst (met name tijdens bijzondere gelegenheden als de startzondag, belijdenisdienst, afscheid kinderen groep 8, etc.).

Scepsis

Dit nieuwe muziekbeleid wordt enorm gewaardeerd door jongeren, gezinnen met jonge kinderen, de zogenaamde middengroep en ook door veel gasten die onze kerkdiensten bezoeken. Echter, en daar ontstaat nu een spanningsveld: oudere gemeenteleden ('zij die betalen', zoals iemand opmerkte tijdens een gemeenteavond) die vaak trouw de diensten bezoeken, haken steeds vaker af wanneer er naast het orgel ook andere muziekinstrumenten worden gebruikt. Een koor van jonge gemeenteleden die ook andere liederen zingen (bijvoorbeeld van Sela, Opwekking) wordt door hen vaak niet gewaardeerd. Op de laatste gemeenteavond waar met name deze groep het best vertegenwoordigd is, werd verzucht: 'Wij willen graag een gewone dienst.' Daarnaast haken er ook organisten af die samenwerking met andere muzikanten in de eredienst niet kunnen waarderen.

In gesprekken met oudere gemeenteleden merk je de nodige scepsis over de toekomst van de kerk in het algemeen en ook die van onze

gemeente. 'Onze eigen kinderen zijn afgehaakt, wij komen nog wel naar de kerk – mogen we het dan zolang wij er zijn, houden zoals het was? Wat levert al die moderne drukte op?'

Kort samengevat is ons dilemma: deze nieuwe vorm van kerk-zijn roept van binnenuit weerstand op en stoot mensen af, van buitenaf is er waardering en spreekt het mensen aan. Zij die het huidige muziekbeleid waarderen, zijn over het algemeen minder trouw in hun kerkbezoek dan zij die moeite hebben met alle vernieuwingen. <

Frames, oefenruimte en het experiment: uitwegen uit een 'liturgisch dilemma'

Beste predikant,

Veel dank voor je uitvoerige beschrijving van jullie dilemma rondom de eredienst. Het beeld dat je schetst roept veel herkenning op. Ik zie het maar zo: er is een spanning tussen bewaren en vernieuwen, die tastbaar wordt in verschillende percepties en waardering van mensen binnen en buiten de gemeente. Enerzijds het goede van de traditie met waardevolle vormen, zeker ook als het gaat om liturgie en muziek. Anderzijds de nodige vernieuwing juist daarin, omdat een andere tijd ook weer vraagt om andere vormen en variatie. En dan is de vraag natuurlijk terecht: hoe ga je met die verschillende perspectieven van mensen om? Sluit je goedkope compromissen met voor 'elk wat wils' of moet het toch anders?

Breder theologisch kader

Het raakt mij dat je in de beschrijving de missionaire drive benoemt van de gemeente. Je maakt duidelijk dat de keuze om een missionaire gemeente te zijn, ook consequenties heeft voor de muziekkeuze. Terecht lijkt mij. Maar, ligt daar juist niet het aanknopingspunt om verder te denken en met mensen het gesprek te zoeken rondom het geschetste dilemma?

Het valt mij op, dat er niet zoveel gezegd wordt over het bredere theologische kader waarin het muziekbeleid is geformuleerd. Zou het zo kunnen zijn dat de eredienst nog een verdere missionaire en vooral theologische doordenking moet krijgen? En dat hierover tussen de generaties en met 'binnen- en buitenmensen' gesproken moet worden om het dilemma het hoofd te bieden?

Een missionaire gemeente zal immers haar liturgie willen voltrekken als dienst aan God, dienst aan elkaar en dienst aan de wereld. Deze drieslag lijkt me het startpunt voor een bredere reflectie op een missionaire liturgie die drager kan worden van het muziekbeleid als zodanig. Ik stel me zo voor dat er een drietal stappen gezet zou kunnen worden om het beschreven dilemma het hoofd te bieden.

(1) Het zou allereerst kunnen helpen om breed (in een aantal officiële gemeenteavonden) het 'geloofsgesprek' te openen (tussen de generaties en iedereen die mee wil doen) over bijbelse data en frames waaraan we in afgeleide zin onze liturgische inspanningen kunnen spiegelen. Tom Wright heeft op een overtuigende manier laten zien hoe dit kan (Wright 2002). Hij bouwt zijn 'theologie van de eredienst' op uit een drietal nieuwtestamentische frames. Allereerst zijn dat de hoofdstukken uit Openbaring 4 en 5 waar de schepping en de verlorene schepping God eren en aanbidden als de Schepper en Verlosser. De schepping aanbidt God de Schepper en de mens brengt die aanbidding bewust onder woorden. Mensen aan-

bidden God de Verlosser en de hele schepping barst in jubel uit. De mens die God aanbidt, is niet enkel de aanbidder, maar ook de werker die Gods nieuwe werkelijkheid mee schept en realiseert. Aanbidding en actie gaan dan hand in hand en zijn onlosmakelijk aan elkaar verbonden. Vervolgens typeert Wright de Romeinenbrief als een script van aanbidding. Hij toont aan dat van het begin tot het eind de brief als zodanig gelezen kan en moet worden. Als alle mensen tot de aanbidding van God komen, dan is dat de vervulling van de wet. Ten slotte wijst hij op het frame waarin er aandacht is voor de 'nieuwe exodus', eigenlijk door het hele Nieuwe Testament heen. Voor Wright is de christelijke dienst van aanbidding te allen tijde genormeerd door de gerichtheid op de Drie-enige God, omdat zij een antwoord is op de ervaren genade en doordat zij gericht is op de integratie van alle aspecten van het menselijk leven.

Bij deze eerste 'stap van bezinning' op wat een vitale en missionaire liturgie kan zijn, lijkt het mij helpend wanneer aanbidding en actie niet langer kunstmatig uit elkaar worden getrokken. Juist als het gaat om de liturgie, de dienst van de aanbidding, lijken we nog gevangen te zitten in de valse dichotomie tussen het 'heilige' en het 'seculiere'. Tot in onze kijk op werk aan toe zit dat verscholen. Lang hebben we een onderscheid willen maken tussen heilig werk en seculier werk. De stap naar de liturgie is eenvoudig: er is een splitsing tussen de dienst van aanbidding als aanbidding en de dienst van aanbidding als actie. Miroslav Volf heeft er mijns inziens terecht op gewezen dat wij in sommige gevallen nog steeds aanhangers zijn van een Thomistische waardering van werk. De diepste reden voor seculier werk ligt voor Thomas van Aquino in het feit dat dit de ware contemplatie van God mogelijk maakt. Luther adresseerde deze spagaat door werk te typeren als vocatio. Luthers verwerping van de monastieke hiërarchie van contemplatief en actief leven was het resultaat van een diep geestelijk en theologisch inzicht. Als Paulus in Romeinen 12 de notie van aanbidding als het ware overbrengt van een cultisch-rituele context naar het leven van elke dag, doet hij feitelijk hetzelfde als Luther: er is geen ruimte waarin de dienst van aanbidding niet plaats zou kunnen vinden, er is geen tijd waarop deze niet plaats zou kunnen vinden en feitelijk is er geen activiteit waardoor deze dienst niet zou kunnen plaatsvinden!

De eredienst is een tweevoudige dienst: zij is aanbidding in actie en actie in aanbidding. De christelijke dienst van aanbidding bestaat uit gehoorzame dienst aan God én uit het vreugdevolle lofoffer aan God! Beide elementen worden bij elkaar gehouden, het lofoffer en het offer van goede werken. Aanbidding en actie aan elkaar geklonken in één beweging (vgl. Hebr. 13:15-16). Aanbidding en actie zijn dus twee zijden van dezelfde medaille. Als we betrokken zijn op de wereld, aanbidden we God door Gods bevrijding te verkondigen van die wereld. De profane realiteit wordt een ontmoetings-plaats voor een ontmoeting met een heilig God. Zo wordt ons handelen voor, en in naam van God, verankerd in onze aanbidding van God. Op het moment dat wij ons leven in lijn brengen met Gods karakter en zijn bedoeling in de dienst van aanbidding, plaatsen wij onszelf midden in Gods 'project' met deze wereld.

(2) Deze eerste stap kan goed worden gevolgd door een tweede stap waarin het accent meer komt te liggen op het gezamenlijk (verbindend) 'oefenen' met verschillende liturgische vormen en liederen, muziek ▷

et cetera. Zelf heb ik ervaren hoe verbindend de bijeenkomsten van 'Eredienst Creatief' zijn. Nu hoeft niet elk gemeentelid naar een dergelijke conferentie, maar op kleinschalige wijze kan een aantal vieringen worden opgezet die als 'oefenruimte' kunnen fungeren. Graag wel gekoppeld aan de eerste stap over inhoud als drager van beleid.

(3) Met een derde stap kom ik terug op de vragen van het begin én ga ik ook iets verder: hoe krijgt de eredienst concreet een missionaire focus? Mijn antwoord is: door eredienst op basis van de eerste beide stappen anders in te richten. Ik ben tot de overtuiging gekomen dat de eredienst de grond-structuur moet weerspiegelen zoals ik die heb proberen te beschrijven: er is veel ruimte voor aanbidding van God. Hij staat in het centrum, wij komen tot Hem op zijn uitnodiging. Wij brengen Hem eer en loven Hem op veelkleurige wijze. Maar in die aanbidding dient meer ruimte te komen voor de focus van de God die wij aanbidden op zijn 'project' de wereld. Aanbidding neigt soms naar zelfmiddelpuntigheid, omdat het zicht op de inhoud, de oefenruimte en de actie ontbreken. De geloofwaardigheid van het missionaire staat hier op het spel. De gemeente die vitaal en missionair wil zijn, zal zich moeten toelagen op een meer actie-georiënteerde liturgie. Concreet houdt dit in dat we moed hebben nieuwe dingen uit te proberen in goed overleg. Als voorbeeld noem ik het avondmaal. De viering van brood en beker, evenwichtig vormgegeven en omlijst door muziek, kan begeleid worden door aandacht voor kleinere en grote diaconale projecten waarin het offer van de dienstbaarheid aan de orde komt. De preek over conflicten in de gemeente kan misschien meer gericht zijn op een opdracht om concreet als vreedstichter aan het werk te zijn in je eigen relaties. De betekenis van het geloof en van de missionaire gemeenschap zal toenemen naarmate het heilige en het alledaagse meer met elkaar verbonden raken. Lofoffer en dienst.

Ik hoop dat de drie genoemde stappen daadwerkelijk helpend zijn bij een uitweg uit het geschetste dilemma, niet alleen om weerstand te overwinnen, maar om tegelijkertijd de visie levend te houden.

Hartelijke groet,
René Erwich

René (dr. R.) Erwich is lector Geloven in context van de Academie Theologie aan de Christelijke Hogeschool Ede.
rerwich@che.nl

Literatuur

Cherry, C.M. (2010). *The Worship Architect. A Blueprint for Designing Culturally Relevant and Biblically Faithful Services*. Grand Rapids: Baker.

Volf, M. (2002). Worship as Adoration and Action: Reflections on a Christian Way of Being-in-the-World. In: D.A. Carson (ed.), *Worship: Adoration and Action*. Eugene: Wipf & Stock, 203-211.
Wright, N.T. (2002). Freedom and Framework, Spirit and Truth: Recovering Biblical Worship. In: *Studia Liturgica* 32, 176-95.
Website: http://ntwrightpage.com/Wright_Biblical_Worship.htm geraadpleegd 3 november 2014.